

Kész regény 2.0

Poletti Lénárd emlékiratai

A részletet közreadja Szilasi László

„Hosszú fehér szakállas emberrel mentem lassan valami gyepen. Egyszer csak megáll velem, egy sor férfi guggol ott előttünk, mindnek a földre van a keze mélyedve, mint az ásó. Az ősz ember azt mondja: ezek látod, a gyilkosok, most érik a kezök.”

Szép Ernő: Emberszag

0.: [1990]

Taos, Taos County, New Mexico, United States, 1990, szeptember. Kétezer méter felett élnek az emberek errefelé, mind a 4065-en. Van a közelben egy Taos Pueblo nevű hely, ott állítólag indiánok laknak. Arra még nem jártam. A taos szó nagyjából azt jelenti: a hely, ahol a vörös fűzfák nőnek. A szentjeiket, Szent Annát és Santiagót július harmadik hétvégéjén ünneplik, arról lekéstem, a város éjféle utcáin pedig néha-néha végigvágat a megskalpolt Charles J. Bent kormányzó sűrű lova, azt meg nem hallom. Egyébként nem történik semmi. A Rio Grandét Karl Maytól ismerem, a hídjait meg mindenféle filmből. A túloldalon a rémületes Mexikó. Benézek a múzeumokba, ha szükségem van valamire, a helyi főiskola könyvtárába is. Egyébként dolgozom. Meg kellene értenem néhány összefüggést abban a történet-szerúségben vagy a fene se tudja, miben, ami az életem volt. Legyen meg a történet, vagy derüljön ki, hogy nincs. Ez a munkám. Az írás lett a formája.

A barátom gazdag leveleit olvasom. Gabriely György, ez volt a neve, amikor vagy ötven éve, írta őket. Meg azt a jó néhány passzust, ami az én régi leveleimből róluk eszembe jutott. Fabula. Ködképek. Hagymáz. A húszas éveinkben járunk, és kitaláltunk magunknak egy olyan nyelvet, ami már a korábbi század végén sem lehetett volna igazi. Kitalációs, mesebeszédese levelek. Nem igaz belőlük semmi, csak a Csaba környéki alföldi község, fiatal feleségem: Héderváry Orsolya, leginkább pedig a kora reggeli tánc a gerlai patikaház harmatos hátsó kertjében. Az a Gabriely, az a Gerla, az a feleség, az a tánc nincsenek már. Meglehet, nem voltak. Az én életemben talán mégis ők voltak a boldogság. Nem tudtam róla, de alighanem ők voltak. Aztán az egész, a nyelvet, a figuráit meg a meséiket is eltörölte a háború.

2.: [1956]

Aztán én is sorra kerültem: 1950. július 28-án reggel az ország patikáiba ugyanis hívatlan vendégek érkeztek. Bejelentették, hogy az 1950. évi 25. számú törvényerejű rendelet értelmében a gyógyszerterárat azonnali hatállyal államosítják. A háromtagú bizottságok átadták a népjóléti államtitkár értesítését az állami kezelésbe vételről. A rolót lehúzták, a kasszát bezárták, és azonnal elkezdték, ők úgy mondták: a vagyonmegállapító leltárt. Átadtak egy másik értesítést is, amely a patika-tulajdonos gyógyszerész további sorsáról rendelkezett: a címzett így értesült arról, ezek után hol és melyik gyógyszerterárban dolgozhat állami alkalmazottként, gyógyszerterárvezető vagy beosztott státuszban. A vezető attól kezdve kilencszáz forintot keresett, a beosztott a felét. Nyomban lepecsételtek mindent, és – miután a vidéki gyógyszerterárok, mint az enyém is, általában egy épületben helyezkedtek el a tulajdonos lakásával – az átjáró ajtót a patika és a lakás között rögtön bedeszélték, később befalazták, az utolsó nyomát is eltüntették. A mi épületünkben a National kassza volt az egyetlen jól zárható, biztonságos hely. Az anyósom ott tartotta a földbérletekből származó készpénzt. Államosították azt is. Államosították Orsolya írógépét, Tardits biciklijét, és átmenetileg, jó néhány évre, az esőkabátomat is. A pénzt nem kaptuk vissza. A tárgyakat, 1956 után, nyúttesen, igen.

A gyógyszerteráramnak addig igen szép, faragott, mahagóni festésű, arannyal dúsan díszített és faragványokkal ékesített bútorzata volt. Felül majdnem méternyi magas, oszlopos galéria futott körbe, aminek az ajtó fölötti, felívelő részében a faragványok kiöblösödésének közepén egy óriási, ezüstszerű óra kettygett. A galériáról Cicero, Platón, Démoszthenész, Démokritosz és más ókori bölcsek meg művészek aranyozott szobrai néztek le a betérőre. A táraasztalok borítása hófehér márványlap. A szekrényüvegek homokfúvottak és mintázottak voltak, akár a bejárati ajtó üvege. Hagyomány, rend, tisztaság. Pezsgő-szerű, könnyed és fürge frissesség. Akárha városban lettünk volna.

Az államosítást végrehajtó alakok (szakmunkát végeztek: korábban asztalosok voltak) a bútorzat felső részéről szekercével fessegették le a galériát. Majd felaprították, mondván: a dolgozó nép államának nincs szüksége efféle úri cifraságokra. A márványlapokat azonnal ellopták, igaz, később olcsó dekorítlapokkal pótolták a hiányt. A szobrokat trágár megjegyzések és harsány röhejek közepette dobták a földre, akár az első kálvinisták a régi szenteket: tevékenységük láthatóan örömkörré szolgált. Végül a megmaradt bútorzatot villámgyorsan bemázolták levakarhatatlan fehér zománccfestékkel. E' vót a fenti eettársak utasítása. Alás'szolgája, direktor úr! Elmentek. Nem csendült az ajtó feletti kisharang, azt már korábban ellopták. Ültünk odabent némán a fejfájdító festékszagban. Benzines, acetonos, gyilkos bűz. Orsolya sírt.

Békéscsabára kellett beköltöznünk. A főtéri nagy patikában lettem beosztott gyógyszerész. Hófliferán & Schaffarina – Arany Elixír: korábban ez volt a gyógyszerterár neve. Akkoriban egy hosszú szám jelölte, már nem tudom, melyik. Az épületet a század elején emeltette a dobozi uradalom intézője. A földszinten ré-

gen üzletek voltak – Weisz Fülöp húscsarnoka, Lövy Erzsébet női divatterme, Friedmann József úridivat-üzlete, Kohut Galó Gusztáv cipészboltja: a tulajdonosok mind meghaltak a táborokban –, nekünk az emeletre kellett fölköltöznünk. A Vasút utca és a Köteles utca sarka. Akkor éppen Lenin és Kinizsi volt az utcák neve. A gettó része lett ez az épület is: az üzlettulajdonosok családjait meg még vagy hatvan embert innen terelték át a Dohánybevéltő épületeibe. Érkezésünkkor sem laktak benne sokkal kevesebben. Szoba, konyha, közös mellékhelyiség a folyosón: így élt azokban az időkben gyönyörű feleségével, havi 450 forint fixből Poletti Lénárd, okleveles gyógyszerári technikus. Bejártam a munkahelyemre, feleségem francia nyelvet, valamint gyors- és gépirást tanított a Közgazdasági Technikumban. Igyekeztünk tisztességesen viselkedni. Kerestük a keresztény középosztály békési maradékát. Nem találtuk őket. Ha meg esetleg mégis, hát, nem nagyon tetszett a resztlí.

Az épület ablakai sérültek voltak: néhol deszkával, máshol zsákdarabokkal, újságpapírral, új üveggel fedték be őket az új lakók. Az ép ablakszárnyak azonban hatalmas, nem teljesen sima üvegtáblákból álltak: idejétmúlt technika, régebbi szabvány. Ránéztél a felületre, s az anyag nem volt mindenütt egyformán áttetsző, a hullámok és mélyedések nagyították és kicsinyítették a mögöttes, kinti látványt: katolikus templom, bérpalota, városháza, kör alaprajzú postaközpont. Ha pedig a huzat becsapta az ablakodat, világos volt, hogy a régi matéria a fizikai teljesítőképessége határán jár: csengett, bongott, kattogott az üveg, néha mintha halkán harangozott volna a kopott gittelésű, feszes fakeretben, lassan halt el a törékeny hang. A mi ablakaink délre néztek, nyaranta néha szinte elviselhetetlen volt a szoba melege. Ha pedig éjszakára kinyitottad a szárnyat, bejöttek a szúnyogok. Elviselhetetlen a magas, szűrős kis hang. És aztán a viszketés.

A kihívott mester pillanatok alatt elkészült volna az amerikai ejtőernyő-selyemből méretre gyártott szúnyogháló felszerelésével, de egyik korai mozdulatával azonnal kiütötte a külső ablaktábla üvegét az utcára. Nehéz volt az üveglap, egy darabban, egyenesen zuhant. Rezzelés nélkül, függőlegesen esett, bele a lenti gesztenyefa gyökerét körülvevő földbe. Beleállt a kemény felületbe. Némán ringott, néha talán megnyikordult, mint csecsemő, az éjszakai szoptatás előtt. Gyilkos lehetett volna az üveglap. Bárkit megöl, mint a guillotine, ha valakinek a csupasz nyakára az emeletről rásuhan. Lementem, kalapáccsal szétvertem, úgy dobtam ki a szemétre. Az az üveglap még látta őket. Azon az üveglapon keresztül – kicsinyítve és nagyítva – talán látta még őket az Isten. Várakoztak, készültek, nem tudták, hová. Kicséréltük az üveglapokat. Valamivel könnyebb lett a helyzet. István király tér 4., Vidovszky-ház. Talán mégsem kellene ott laknia senkinek.

Eltelt velünk vagy hat év. Aztán eljött a forradalom. Eljött, el kellett jönnie. Nem volt más választása.

A Tizenkét Nap története. Az 1956-os békéscsabai történések 1989 után a vidék forradalmának talán legismertebb eseményeivé lettek. Az Alföld első Petőfi Köre. A Követeljük! című kiáltvány. Az október 26-i Csabai Nagymenet. A Békéscsabai

Nemzeti Forradalmi Bizottság. Az orosz csapatok legendás békéscsabai menetelése. Menekülés a Nagytemplomba, a Csabai Második Menet. 1956 november 4., Ladik István rendőr főhadnagy halála.

Mi nagyon féltünk. Gyávák voltunk, így is lehetne mondani. Én magam csak a főtéri eseményeket láttam közelről. Láttam Ladik harcát a politrukkal, láttam és hallottam találkozását Bottka Antallal, a csabai rendőrkapitányság őrnagyával, és végigkövethettem azt a találkozást is, amikor az idegen fiatalember az Olvasó ablakára rúzzsal írta fel, hogy inkább az oroszlán egyetlen napját, mint a barom száz esztendejét. Klasszikus események egy hatalmas korból. Tökéletes emberek hőroszi cselekedetei. Semmit sem tudok hozzájuk tenni, semmit sem tudok belőlük elvenni. Nem voltam hős. Nem harcoltam mellettük. Féltém a haláltól.

A büntetési tételek kapcsán azonban ki kell fejeznem egyet nem értésemet: nem, nem érték egyet, egyáltalán nem. A legfőbb vezetőket, tudjuk, megölték. A Nemzeti Forradalmi Bizottság tagjai elmenekültek. Nyugatra mentek. Ott éltek, remekül. Most meg hazajöttek, eteti őket a kormány, mindegyik kormány etetni fogja őket. A szabad véleménynyilvánítás helyi figurái helyben maradtak. Bízta a nyilvánosság és a sajtószabadság erejében. Ladik a csabai újságírókat bemenekítette a templomba. A legtöbbjük semmiféle büntetést nem kapott. Még a főbűnösök is kiszabadultak legkésőbb 1960 tavaszára. A szakmai karrierjük derékba tört. Az életük megmaradt. A kicsiket azonban megsemmisítették. Rájuk engedték a rendszert, megtizedelte őket a szisztéma. Mindenkinék látnia kellett, mekkora az új hatalom ereje.

A tavalyi év üres Adventjén összegyűjtöttem az 1956 utáni megtorlások áldozatainak szoros névsorát. Mégis nagyon sok ember. Összesen annyit kérdeztem tőlük: hol tevékenykedtek a Forradalom alatt. Milyen helyet tettek az életük által bűnössé. Aztán mindegyik pontra beszúrtam egy-egy lyukas zászlós gombostűt, országnyi erdő, nemzeti színű. Meglepő volt a látvány. Budapesten nagyobb volt a sűrűség: összesen vagy kétszázötven fő. Városokban kisebb, száz körüli, de még mindig elég szoros. Egyéb területeken azonban minden picike zászló azonos távolságra állt a mellette lévőől. Ötven fő, nagyjából. Egyforma volt a távolság. Beszúrta a halálgép a felületet, egyenletes sűrűségben szúrta be. Mit akartak ezek. Mit akarhattak. Azt akarták, hogy féljünk. Azt akarták, hogy mindenki ismerjen valakit, akit az új hatalom megölt. Azt akarták, hogy mindenkinek legyen legalább egy rokona, barátja, személyes ismerőse, távoli társa, kollégája vagy hitestvére, akit az emberi élet feletti pőre hatalmával elpusztított vagy legalábbis súlyosan megbüntetett a hatalom. Titeket – egyelőre – életben hagyunk: szabadok vagytok. Rettegjete. Én magam három csabai bűnöst ismertem. Az egyiket kivégezték. A második kegyelmet kapott, de a büntetését letöltötte. A harmadik, azt mondják, drága áron, de megúszta.

A Gursán János nevű fiatalembert személyesen ismertem: Orsolya korábban rendszeresen vett tőle mézet meg tejet. Amikor perbe fogták, még nem volt büntethető korban. Mire megszületett az ítélet, már abban volt. Vizsgálati fogság,

halálcella, kivégzés. Nem értette az egészet, mire való ez. Elveszik az életét, miért. Gyümölcslevest kért vacsorára, meg porcukros-fahéjas tejbegrízt. Utána meg egy deci rumot és valami jó, amerikai cigarettát. Még a fogvatartói is megsíraták. Gursán János bűne az volt, hogy a harcok elültével nála maradt néhány kispuska meg valamennyi lőszer. Úgy gondolta, előbb vagy utóbb lesz majd béke is, és akkor ő milyen jókat fog vadászni a gerlékre a haverokkal. Utálta a balkáni gerléket. Repülő patkány, ez volt róluk a véleménye, az apjától tanulta el a meglátást. A tanyájuk végében állt a galambház, oda dugta el a fegyvereket. Amikor a titkosrendőrség kiérkezett, őt keresték. Keresse elő a létrát. A magasabbikat. Támassza oda, a magasra emelt házikóhoz. Hozza le a fegyvereket. Nem kell kérdezni! Egyáltalán nem kell kérdezni semmit. Csak hozza lefelé. A köztörvényesektől az egész per alatt védelmezték a gyereket '56-os rabtársai. Az ítélethirdetés után közülük erőszakolta meg valaki.

Regdon Ottó a Striga nevű főtéri kocsmá csaposaként tevékenykedett, amikor meg nem dolgozott, ő volt benne a legfontosabb törzsvendég. Később övé lett a hely. Ahonnan aztán kivásárolták a patikusok, Hófliferán & Schaffarina: Arany Elixír, ez lett a régi-új név – én ebből is kimaradtam, talán jobb is így. Régen Regdonéké volt a legszebb ház a főtéren. Ott állt a meredek tetejű kis épület, mára már lebontották, a Fiume Szálló meg a hajdani Conversation Club között. Amikor aztán, viszonylag hamar, rájöttek, milyen lesz itt a szép új világ, hagyták a házat meg a familiáris vagyont többi, mozdíthatatlan részét, és kimenekültek a rokonokhoz Amerikába. Vállalkozni kezdtek, be is ütött az üzlet, ám Regdon Ottó '49-ben hazalátogatott. Úgy mondta: elvarrni a szálakat. Szerintem csak össze akarta szedni a maradék vagyont, búcsúzóul, magának. Soha többé nem engedték ki az országból. Egy ideig kilincsel, fenyegetőzött, hóbörgött, aztán amikor néhányszor bevitték a Kölcsey utcára, és rendesen elmagyarázták neki, hogy mi merre hány méter meg mérföld, megcsendesedett, odaszokott és szépen lassan beköltözött a Strigába. '56-ban fegyvert szállított Ladikéknak. Azt mondták, megkegyelmezz nekik, ha besúg valakit, valaki név nélküli kivégezhető. Regdonnak Gursán Janira esett a választása. A gyerek lett az ő névtelenje. A kivégzése napján minden évben Párizsi Kődöt kortyolt emlékére Regdon: rossz, magyar konyakot meleg tejjel, mézzel.

Ladikék legfontosabb titkosszolgálati megfigyelőjének a ránk maradt iratok szerint 'Hangony' volt a neve. Hangony tmb.: a nevet a csabai események minden megfigyelője ismeri, de ez ideig senki nem tudta, mit jelent. Utánanéztem: a nyelvtörténeti kutatások szerint maga a név azt jelenti: 'hangoztató', 'hírnök', 'kiáltó', 'küldönc'. Azt pedig mindenki tudja, hogy a Schönhertz Zoltán Gimnáziumnak volt egy matematika és latin szakos tanára, akit Kajár Bélának hívtak: a vezetőknév jelentése ugyanaz. A városszerte híres tanár az '50-es évek elején nagyban csapta a szelet az én Orsolyámnak, de kudarcot vallott. 1986-ban ment nyugdíjba, búcsúzóul jelentős szakszervezeti és tanácskiállításokat kapott. A dokumentumok szerint a titkosrendőrség felkérésére ő dolgozta ki azt a koncepciót, melynek értelmében: Ladik rendőr ki – Béres tanár be. Ennek értelmében Ladik István vörös csillagos, sarlókalapácsos, szolgálati betonsírkövén a mai na-

pig a következő felirat áll: „Ladik István rendőr főhadnagy. Elesett az ellenforradalmárok elleni hősi harcban, 1956. november 4-én. Élt 46 évet.” A csabai mártírok közül pedig helyette egy másik gimnáziumi tanár, a magyar nyelv és irodalom szakos Béres Dávid lett a csabai hős. Jelentéktelen ember volt. Most ott áll az új gimnázium kerítése előtt. Molotov-koktél van a szobor kezében, ami az emberében sohasem volt. Hajítja. A titkosrendőrök megköszönték Kajár munkáját. Már csak egyetlen kérés. Ott áll az a teli köpöcsésze. Igya ki. Utána elmehet. Kajár gondolkodott egy kicsit. Aztán az utolsó nyúlványig és csikkig kiitta.

Gyerekeket öltek meg. Árulásra kényszerítettek derék hazafiakat. És nem, egyáltalán nem tisztelték még a saját bérenceiket sem. Felakasztották, összetörték, megalázták mindet. Így vagy úgy: kivégezték őket. Ültünk a kiürült főtéri házban. Kiütöttük a vékony válaszfalakat, hozzácsaptunk a lakásunkhoz még két másikat. Életben maradtunk. Teljes joggal, nappal és éjszaka is reszkettünk az életünkért.

Amikor pedig nem reszkettem, hajnal lehetett, vagy talán alkonyat, akkor nagyon gyűlöltem őket. Gyáva voltam, de haragudtam. Ennek az egésznek egyszer vége lesz, erre gondoltam. És aztán 1968 körül nagyjából vége is lett, azt tapasztaltam. Akkor viszont 1956 volt még, Mikulás, Advent, Karácsony, vagy talán már a Húsvétot vártuk, 1957 tavaszán, és én úgy gondoltam, hogy jó alaposan meg fognak fizetni, meg fognak fizetni a bűnükért kegyetlenül. Hogy tulajdonképpen kik is, nem tudtam volna megmondani.

Először Gursán Jani kivégzőjét kerestem volna meg. Azt az embert, aki Regdonnal itatja a Párizsi Ködöket. Aki fölfalatta Kajárral a köpöcsésze tartalmát. Aztán arra jutottam, hogy ez így nem lesz jó, mindegyik ember parancsot kapott, nem maguktól cselekedtek. A titkosrendőrség parancsnoksága a Kölcsey utcán volt, ott kellene megkeresni a főnököt, azt az egyént, akinek legmagasabb a rangja. Miért, ő önálló volt, neki nem adtak utasítást? A titkosrendőrség országos parancsnoka kell, ő volt az igazi főnök! Igen, de annak is parancsolt valaki, valamelyik ganétúró a központi bizottságból vagy akárhonnan, az az ember kellene nekem. Igaz, ő sem volt önálló, ott állt felette az első vagy ki tudja, hányadik titkár. Őfölte meg benne pedig, egészen a nyelvtani jellegű és beszédbeli hibáig az oroszok. Az oroszok és katonai segédnépeik, a tanács hatalom, a Vörös Hadsereg és az ő központi bizottságuk, meg az az istenverte Kreml, Vörös terestül és mauzóleumostól. De őket meg a történelem szorítja, vagy a politika, és ez a kettő néha bizony egy, szorítja őket a Hidegháború. A Hidegháború pedig a II. világháború alaposan elnyúló utóhangja: Roosevelttől túl messze volt, Sztálintól túl gyors, Churchill meg túl lassú. A II. világháború meg a Nagy Háború folytatása. Az pedig ki tudja, melyiké. Nem lehet megtalálni a bűnöst. Ezen a Földön nem lehet. Végiggondoltam a dolgot. Ha a helyzet tényleg ez – vagyis van bűnös, büntetést is érdemel, de nem lehet megtalálni, emberileg nem lehetséges a büntetés – akkor a pokolnak szükségszerűen léteznie kell. Van pokol, kell, hogy legyen. Ott büntesse meg őket kegyetlenül az Isten. Ezt akartam. De türelmetlen voltam.

Jom kippur jutott eszembe, a zsidók sátoros ünnepe, amikor a barátom, Tardits doktor elveszítette a feleségét. A régiségben az volt a rend, hogy ilyenkor két kecskebakot választott ki Izrael főpapja, a Cohen Gadol a nyájból. Egy ládába két kicsi, egyforma táblát helyezett. Az egyikben az állt: az Örökkévalónak. A másikon az, hogy Azázelnek. Egyesével állította elő a bakokat. Kihúzta a rá vonatkozó táblát. Az egyik bakot feláldozta, a Szent Fátyol mögött vérével bekente az oltár szarvait, a Frigyláda elé és a fedelére is hintett belőle. A másik bakra ráolvasták a nép bűneit, majd kiűzték a sivatagba. Állatáldozat és kitesztetés. Ezután jöhetett csak el a bűnbocsánat békéje.

Választanom kell egy embert. Egy bűnbakot. Szarajevóig, Napóleonig, a Rózsák Harcáig, a guelfekig és ghibellinekig vagy a perzsa háborúig nem ér el a kezem. A zsidók pedig a régi szertartást a Szentély pusztulása óta nem gyakorolják. De én, a saját választottamat, itt, a saját időmben és helyemen, bízvást megölhetem.

Ladik Istvánt díszszázaddal, sortúzzal, a szovjet himnusz, a munkás-gyászinduló és az internacionálé hangjaira temették el a Belvárosi Evangélikus Temetőben, a II. világháborúban elesett szovjet katonák mellé. A hozzáférhetetlen, ásó-kezü gyilkosok megölték, és aztán a temetési szertartást is ők végezték, a helyi pártbizottságok képviselőivel közösen. A kommunista párt haragosi vezetése által kirendelt szónok a megyei pártbizottság első titkárának első helyettese volt, egy Hriscsány Andor nevű ember. Mivel távol volt, az eseményekben egyik oldalon sem kompromittálódott. Így aztán, a Rákosi-korszak meghurcolt áldozataként, egyben a haragosi megújulás és rendteremtés egyik élharcosaként, szédítő sebességgel kerülhetett e magas polcra. Ladik temetésén, búcsúztatójában pedig azt állította – a beszéd, teljes terjedelmében, ma is tanulmányozható a Békés Megyei Népújság 1956. november 23-i, pénteki számának címlapján –, hogy a rendőr-főhadnagyot az ellenforradalmárok lőtték agyon. Hriscsány lett volna az egyik választottam.

Ez a Hriscsány nevű ember korábban, Aniszi Kálmánnal és Orbán Ferikével együtt Achs rendőrfőkapitány belső embere volt. Achs először sokra vitte, Békéscsabán, aztán nagyon kevésre, Gerlán, aztán megint sokra, megint Békéscsabán. 1956–1957 fordulóján pedig – régi ismeretségei megmentették az óvatlan szavaiból következő súlyosabb nehézségektől – az erőszakkal kicsikart vallomások értelmezője és összehangolója volt, a szövegértés titkosrendőri kismestere. Előre alkotta meg a szövegeket. A vádlottnak általában csak alá kellett írnia. Nem volt túl sok nehézség. És hát, nem utolsósorban, majdnem mindig rá bízta az igazán piszkos feladatokat. Gursán Janit, cellatársaként, ő puhította meg. Nem kell aggódnod. Kapsz néhány évet. Mehetsz haza. Regdon Ottót ő vette rá az áruházi. Helybéli legyen, névtelen, kivégezhető. És Kajár Bélához is ő beszélt utoljára. Egyetlen kérés. Ott az a teli köpöcsésze. Igya ki. Utána indulhat is. Igen, Achs lett volna a másik jelöltem.

Hriscsány és Achs. Végül – egy időre – mindketten életben maradtak. Nem én öltem meg őket. Vagy ha mégis, hát csak a lélek akaratával. Achs, hosszú és magányos haldoklás után, 1970 körül halt meg, bélrákban, az oldalán kivezetett,

rosszul tömített ürítő csomaggal. Hriscsány Andort pedig néhány hónappal a rendszerváltás előtt autóbaleset érte a város központjában, az újrakeresztelését követő családi vacsora után néhány perccel: egy régi Opel és egy rendőrségi Lada zúzták szét a testét.

A Megyei Kórház sebész doktornője szerint Achs az utolsó szakaszban már műtethetetlen állapotban volt, fölnyitották, visszacsukták, jöhetett a morphin. Senkivel nem beszélt, nem is értett semmit. Apránként beleszarta a beteg testét a dobozkájába. És közben egyfolytában küzdött, folyton hörgött, beszélni próbált, dobálta az öreg testét, olyan volt, mintha a saját meg a népe bűnei miatt magával az Istennel kellett volna megküzdenie. Hriscsány haláláról pedig azt beszélnek a városban, hogy a baleset után a tolószéket toló leány, a legfiatalabb unoka, azonnal idegösszeomlást kapott, hónapok teltek el, mire nagyjából felépült. Az ütközés következtében Hriscsány testéből derékon felül szinte semmi nem maradt. Megroppant a bordastruktúra, az összezúzott fej leszakadt, odébb gurult. Sűrű, vörös pép a régi nagypapa. A lány egyfolytában üvölt. Apóka, amit látsz, az nem a pokol. Amit látsz, nem a pokol. Nem a pokol. Csak az injekció hallgattatta el a lányt. A kerekesszék, a fej nélküli halottal, lassan továbbgurult a lejtőn. A sarkon megbillent, úgy fordult be a Verbőczy utcába, eltűnt. Nem a pokol. Amit látsz, nem a pokol. Apóka, amit látsz, az nem a pokol.

Nem én öltem meg őket. Megkapták tőlem, magam sem tudom, miért, a felmentésüket. Kegyelmet kaptak tőlem, feloldozást. Talán meg is bocsátottam nekik. Vagy csak megjött a türelmem, és kivártam velük, Hriscsánnyal és Achsszal, az Isten könyörtelen haragját.

De volt mindem mellett más is. Az életemet és a cselekedeteimet, azt hiszem, alapvetően egy szónoklat változtatta meg.